

Dominik SIKORSKI

RYNEK JEDNEGO PROCENTA W MAŁYCH MIASTACH W POLSCE W 2016 ROKU

Dr Dominik Sikorski – *Uniwersytet Wrocławski*

Adres korespondencyjny:

Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska

Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego

Zakład Geografii Społeczno-Ekonomicznej

Pl. Uniwersytecki 1, 50-137 Wrocław

e-mail: dominik.sikorski@uwr.edu.pl

2

ZARYS TREŚCI: Artykuł przedstawia genezę, uwarunkowania prawne i charakterystykę funkcjonowania organizacji pożytku publicznego (OPP) w Polsce, które są beneficjentami tzw. mechanizmu jednego procentu. W części zasadniczej skupiono się na analizie przestrzennej relokacji środków z 1% do OPP zlokalizowanych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem tych organizacji, które swoją siedzibę miały w małych miastach w 2016 roku. Dodatkowo, porównano jak wyglądała relokacja środków z 1% w zależności od wielkości (typu) miejscowości i celów statutowych OPP. Pozwoliło to określić cechy charakterystyczne OPP funkcjonujących w małych miastach.

SŁOWA KLUCZOWE: organizacje pożytku publicznego (OPP), jeden procent, małe miasta, analiza przestrzenna.

THE MARKET OF ONE PERCENT IN SMALL TOWNS IN POLAND IN 2016

ABSTRACT: The article presents the genesis, legal conditions and characteristics of functioning of the public benefit organization (OPP) in Poland, which are beneficiaries of the one per cent mechanism. In the main part, the focus was on the spatial relativity of funds from 1% to OPPs located in Poland, with particular focus on those organizations that were established in small towns in 2016. In addition, it was compared how the relocation of funds was from 1% depending on the size (type) of the town and the statutory objectives of OPP. This allowed us to define the characteristics of OPPs operating in small towns.

KEYWORDS: public benefit organizations (OPP), one per cent, small town, spatial analysis.

2.1. Wprowadzenie

Jedną z najważniejszych cech stabilnych i silnych demokracji jest partycypacja, czyli współdziałanie obywateli w decydowaniu o ich losie, o tym co ich otacza (np. o przestrzeni) lub w jaki sposób będą wykorzystywane płacone przez nich podatki. W naszym systemie podatkowym i politycznym, w zdecydowanej większości o redystrybucji naszych podatków decydują osoby wybrane przez nas w wyborach parlamentarnych lub samorządowych albo inne uprawnione podmioty. Można więc powiedzieć, że obywatel w Polsce tylko w sposób pośredni (poprzez swoich przedstawicieli) decyduje na co zostaną przeznaczone powszechnie obowiązujące obciążenia fiskalne.

Tylko w dwóch przypadkach partycypacja obywateli w redystrybucji podatków w Polsce jest bezpośrednia.

Pierwszy przypadek ma miejsce, kiedy to gmina lub powiat, w którym zamieszkuje dany obywatel decyduje się na stworzenie tzw. budżetu obywatelskiego (BO). W ramach tego mechanizmu mieszkańcy mogą zgłaszać projekty do realizacji przez jednostkę samorządową, które są zgodne z kompetencjami tejże jednostki oraz ewentualnie powstała inwestycja zlokalizowana jest na jej terenie. Z takiej możliwości współdecydowania o redystrybucji części podatków, według różnych szacunków, obecnie korzysta około 100 gmin, miast lub powiatów w Polsce. Niewątpliwie mocną stroną takich rozwiązań jest zwiększenie zainteresowania mieszkańców tym, co się dzieje w ich najbliższym otoczeniu i grupowanie ludzi wokół wspólnej idei (projektu). Słabą stroną budżetów obywatelskich jest ich mała powszechność, brak uwarunkowań prawnych przebiegu procesu (każda jednostka samorządowa tworzy własny regulamin BO) oraz kwota jaką władze samorządów przeznaczają na realizację pomysłów mieszkańców (przeważnie nie przekracza ona 1% dochodu jednostki samorządowej) (Kraszewski, Mojkowski 2014).

Drugi przypadek, to możliwość przekazywania jednego procentu na rzecz organizacji pożytku publicznego (OPP) przez uprawnionych do tego podatników. W przeciwieństwie do idei budżetów obywatelskich – osób uprawnionych do przekazania swojego podatku w ramach tzw. mechanizmu jednego procenta jest bardzo dużo. Według szacunków Departamentu Podatków Dochodowych Ministerstwa Finansów uprawnionych do przekazania jednego procenta podatku, z podatku za rok 2016, było ponad 27,2 mln podatników w 2017 roku. Z tej możliwości skorzystało 13,6 mln podatników (50% uprawnionych), którzy łącznie przekazali OPP – 660,2 mln zł (*Informacja...* 2017).

Dzięki publikowanym przez Ministerstwo Finansów (MF) od 2004 roku wykazom OPP, które otrzymywały jeden procent można przeanalizować zmiany zachodzące w alokacji środków z 1% podatku. Uzupełnieniem informacji na ten temat są publikowane na stronach Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS) sprawozdania roczne z działalności OPP od 2011 roku. Na podstawie

tych dwóch baz danych można prześledzić ilościowe zmiany zachodzące na tzw. rynku jednego procenta, spróbować określić preferencje Polaków w kwestii wyboru OPP oraz czynników wpływających na ich decyzję.

Celem artykułu jest przedstawienie genezy, uwarunkowań funkcjonowania i charakterystyki OPP w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem tego typu organizacji pozarządowych działających w małych miastach oraz analiza zgromadzonych środków z 1% według wybranych kryteriów w 2016 roku.

2.2. Uwarunkowania prawne funkcjonowania OPP i przekazywania jednego procenta

Geneza OPP związana jest z wejściem w życie *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*¹, która umożliwiła organizacjom pozarządowym uzyskanie statutu organizacji pożytku publicznego. Ze statutem tym związane są, z jednej strony przywileje, jak i obowiązki.

Organizacją pożytku publicznego może być organizacja pozarządowa oraz podmiot wymieniony w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 4 ustawy, z zastrzeżeniem art. 21 ustawy, tj. osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego; spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów *Ustawy z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie*², które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników (*Ustawa o działalności...*).

Ww. organizacja, aby uzyskać status organizacji pożytku publicznego musi spełniać łącznie następujące wymagania (*Ustawa o działalności...*):

- prowadzić działalność pożytku publicznego na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa;
- może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego;
- nadwyżkę przychodów nad kosztami przeznaczać na działalność pożytku publicznego;
- posiadać statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru;

¹ Dz.U., 2016, poz. 239, z późn. zm.

² Dz.U., 2010, nr 127, poz. 857.

- posiadać statut, w którym przewidziane są ograniczenia dotyczące wykonywania majątku organizacji oraz dokonywania zakupów od podmiotów związanych z członkami organizacji;
- podlegać wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego;
- sporządzać roczne sprawozdanie merytoryczne ze swojej działalności oraz podawać je do publicznej wiadomości w sposób umożliwiający zapoznanie się z tym sprawozdaniem przez zainteresowane podmioty;
- sporządzać i ogłaszać roczne sprawozdanie finansowe także wówczas, gdy obowiązek jego sporządzenia oraz ogłoszenia nie wynika z przepisów o rachunkowości,
- zamieszczać zatwierdzone wyżej wymienione sprawozdania na stronie internetowej urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

O status OPP mogą się ubiegać organizacje pozarządowe prowadzące tzw. działalność społecznie użyteczną (Czetwertyński 2016), czyli takie, które głównie skupiają się na działalności w zakresie: pomocy społecznej, charytatywnej, ochrony zdrowia lub środowiska i wiele innych.

Uzyskanie statutu OPP przez organizację pozarządową wiąże się z pewnymi przywilejami oraz obowiązkami (tab. 1). Do najważniejszych przywilejów można zaliczyć prawo do otrzymywania jednego procentu podatku. Z kolei, najważniejszym obowiązkiem OPP jest konieczność pełnej transparentności, objawiającej się poprzez wymóg publikowania corocznie pełnego sprawozdania ze swojej działalności, które jest ogólnodostępne i publikowane na stronach MPiPS.

Wniosek o przekazanie jednego procenta należnego podatku może przekazać osoba, która opodatkowana jest według (*Informacja...* 2017):

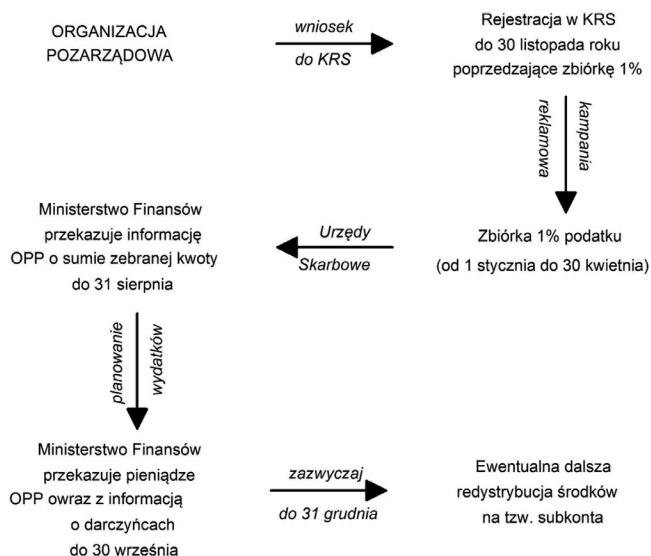
- skali podatkowej PIT-36 (firma, działalność gospodarcza), PIT-37 (praca, zlecenie, dzieło);
- 19% stawki podatku od dochodów z działalności gospodarczej oraz z działów specjalnych produkcji rolnej (PIT-36L – podatek liniowy od 2008 roku);
- 19% stawki podatku od dochodów z odpłatnego zbycia akcji lub innych papierów wartościowych lub ze sprzedaży udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością lub ze zbycia pochodnych instrumentów finansowych (PIT-38 – dochody kapitałowe od 2008 roku);
- 19% stawki podatku od dochodów uzyskanych z odpłatnego zbycia nieruchomości i praw majątkowych (PIT-39 – zbycie nieruchomości);
- ryczału od przychodów ewidencjonowanych (PIT-28 – ryczałt ewidencjonowany).

Droga legislacyjna jaką musi przejść organizacja pozarządowa, żeby stać się OPP oraz uzyskać możliwość zbierania 1%, często zajmuje przynajmniej rok lub dłużej (ryc. 1). Na początku taka organizacja zobowiązana jest zwrócić się do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) o uzyskanie statutu OPP. W tym celu musi

Tabela 1. Wybrane przywileje i obowiązki OPP w Polsce

Organizacje Pożytku Publicznego (OPP)	
Przywileje	<ul style="list-style-type: none"> – użytkowanie nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego na preferencyjnych warunkach, – prawo do otrzymywania jednego procentu podatku dochodowego od osób fizycznych, – zwolnienie od: podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od nieruchomości, opłat od czynności cywilnoprawnych (np. umów), opłat skarbowych i sądowych w odniesieniu do prowadzonej działalności pożytku publicznego, – możliwość zwolnienia z podatku VAT, – możliwość nieodpłatnego informowania o prowadzonej działalności poprzez jednostki publicznej radiofonii i telewizji, – korzystanie z pracy poborowych skierowanych do odbycia służby zastępczej.
Obowiązki	<ul style="list-style-type: none"> – dostosowanie statutu organizacji do wymagań przewidzianych przez <i>Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie</i>, – sporządzanie i upublicznianie sprawozdań z działalności (Baza Sprawozdań Organizacji Pożytku Publicznego – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej).

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*.

Ryc. 1. Droga OPP do uzyskania jednego procenta

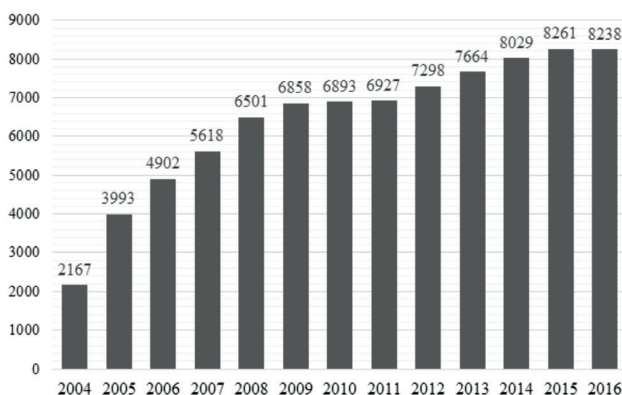
Źródło: opracowanie własne na podstawie komunikatów prasowych Ministerstwa Finansów.

dostosować swój statut do wymogów formalnych stawianych w *Ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariatu* dla OPP. Jeżeli nowopowstała organizacja pożytku publicznego chce zbierać jeden procent w zbliżającym się roku kalendarzowym, to statut OPP musi uzyskać do 30 listopada w roku poprzedzającym zbiórkę. Kolejnym krokiem w uzyskaniu dotacji w ramach jednego procenta jest prowadzenie kampanii reklamowej w celu zachęcenia potencjalnych podatników do przekazania jednego procenta w okresie składania zeznań podatkowych, czyli od 1 stycznia do 30 kwietnia. W rzeczywistości kampania ta prowadzona jest często przez cały rok w celu dotarcia do jak największej grupy potencjalnych darczyńców. Wraz z końcem składania zeznań podatkowych droga do uzyskania pieniędzy na konto konkretnej OPP jest jeszcze daleka. Dopiero w sierpniu (do 31 sierpnia) Ministerstwo Finansów informuje wszystkie OPP ile zebrały pieniędzy w ramach mechanizmu jednego procenta. Fizycznie pieniądze na konta OPP muszą wpłynąć dopiero do 30 września. Wraz z przelewem OPP otrzymują także od Ministerstwa Finansów informację kto był darczyńcą i czy ewentualnie został przez niego podany w zeznaniu podatkowym tzw. cel szczegółowy (umożliwia to m.in. przekazanie jednego procenta na tzw. subkonta podopiecznych OPP). Jeśli OPP prowadzi tzw. subkonta dla swoich podopiecznych, to mija jeszcze kilka tygodni zanim na takim subkoncie znajdą się pieniądze. Warto pamiętać, że według polskiego prawa jeden procent płatnik podatku dochodowego może przekazać tylko i wyłącznie OPP. Oznacza to, że tylko od dobrej woli OPP zależy czy przekaze ona kwotę uzyskaną z jednego procenta na konkretne subkonto podopiecznego.

2.3. Charakterystyka rynku jednego procenta w Polsce

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), w Polsce było zarejestrowanych 100,7 tys. organizacji non-profit, z czego ponad 8,0 tys. posiadało statut OPP w 2014 roku. Od początku wprowadzenia tego typu formy organizacji non-profit, czyli od 2004 roku, notowany był gwałtowny wzrost liczby OPP (ryc. 2). W ostatnich latach wydaje się jednak, że dynamika wzrostu liczby OPP wyhamowała i ustabilizowała się na stałym poziomie 8,0–8,2 tys. organizacji. Stabilizacja liczby OPP wynika prawdopodobnie z faktu, że rynek OPP jest już nasycony, a konkurencja o pozyskanie 1% z każdym rokiem jest coraz większa i trudniejsza. O wiele łatwiejsze zadanie na tego typu rynku mają podmioty, które na nim funkcjonują już od kilku lub kilkunastu lat i zdążyły w tym czasie wyrobić sobie odpowiednią markę oraz renomę.

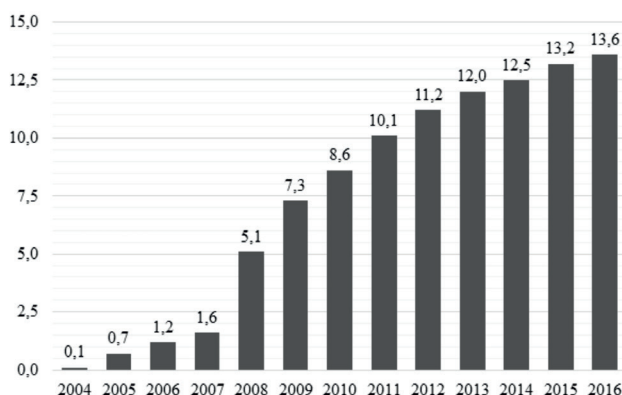
Początkowo, w pierwszych latach (2004–2007) możliwość prawna przekazywania 1% swoich podatków nie spotkała się z dużą odezwą wśród Polaków (ryc. 3). W pierwszym roku funkcjonowania rynku 1% swoją część podatku przekazało tylko 0,08 mln podatników. Choć w następnych latach (2005–2007) trend był zwykły, to nie można było powiedzieć, że te nowe rozwiązanie prawne

Ryc. 2. Liczba OPP w Polsce w latach 2004–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2016: 10).

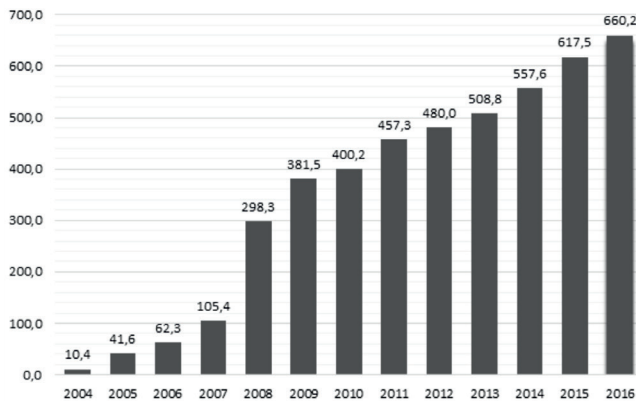
zyskało od razu wielkie grono zwolenników. Wszystko uległo zmianie wraz z powiększeniem się grupy potencjalnych podatników mogących przekazać swój 1% w rozliczeniu z 2009 roku za rok podatkowy 2008. Poszerzenie się grupy uprawnionych darczyńców wraz z faktem, że zaproponowany mechanizm się sprawdzał oraz zyskiwał z każdym rokiem coraz bardziej na wiarygodności (popularności) spowodowało, że swój podatek za 2008 rok przekazało już 5,1 mln podatników. Obecnie w 2017 roku w rozliczeniu za 2016 rok swój 1% przekazało 13,6 mln podatników, co stanowiło 50% uprawnionych do przekazania 1%. Tak więc, po 13 latach funkcjonowania tego rozwiązania tylko co drugi podatnik w Polsce mogący to uczynić, robi to. Wydaje się więc, że perspektywa zwiększenia się podatników przekazujących 1% OPP jest w najbliższych latach realna.

Ryc. 3. Liczba podatników (w mln osób), którzy przekazali swój 1% w Polsce w latach 2004–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2016: 10).

W całej historii funkcjonowania mechanizmu 1%, podatnicy łącznie przekazali prawie 4,6 mld zł w latach 2004–2016 różnym OPP. Początkowo były to sumy niewielkie. W pierwszym roku podatnicy przekazali 10,4 mln zł (ryc. 4). Gwałtowny wzrost sum przekazywanych OPP zanotowano w rozliczeniach za rok 2008. Związane to było ze wspomnianym już wzrostem liczby podatników uprawnionych do przekazywania 1% oraz coraz większą popularnością tego typu wspierania OPP. W ostatnich latach zauważalny jest w miarę stabilny wzrost wpływów z 1% na poziomie 50–60 mln zł rocznie. W 2017 roku OPP uzyskały łącznie 660,2 mln zł z 1% z rozliczeń podatkowych za 2016 rok. Według wyliczeń Ministerstwa Finansów stanowiło to 0,76% z 1%. Oznacza to, że mimo iż swój 1% przekazuje tylko 50% uprawnionych, to są to zazwyczaj podatnicy, którzy w swoich rozliczeniach podatkowych wykazywali większe obciążenia podatkowe niż pozostali. Gdyby każdy uprawniony do tego podatek przekazywałby OPP swój 1%, to w 2017 roku rynek jednego procenta wart byłby ok. 868,7 mln zł.

Ryc. 4. Suma wpływów z 1% (w mln zł) w Polsce w latach 2004–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2016: 10).

Analizując zjawisko i mechanizm 1% wato zwrócić uwagę na to, jakiego rodzaju OPP występują w przestrzeni publicznej i czym one się zajmują (jakie mają nadrzędne cele statutowe). Mając takie dane można następnie stwierdzić na podstawie analizy przepływów sum do konkretnych OPP, jakie preferencje mają Polacy i jakie cele najchętniej wspierają przekazując swój 1%.

Organizacje Pożytku Publicznego można podzielić na trzy podstawowe rodzaje:

- stowarzyszenia – to grupa ludzi (min. 15 osób) skupionych wokół głównego celu, wspólnej idei;
- fundacje – powoływane dla celów społecznych lub gospodarczych, wyposażone w majątek przeznaczony na realizację tych celów, ustanowiona jest przez fundatora;

– społeczne podmioty wyznaniowe – tj. zarejestrowane w REGON jednostki prawne lub lokalne kościołów i związków wyznaniowych, prowadzące działalność społeczną, kluby sportowe działające w formie stowarzyszenia.

W Polsce najpopularniejszą formą OPP, od początku ich funkcjonowania, są stowarzyszenia (tab. 2). Ich udział w ogólnej liczbie OPP oscyluje wokół wartości 75%. Prawdopodobnie wynika to z charakteru tego typu organizacji, które najczęściej zakładane są przez grupę wspólnych znajomych (min. 15 osób) w celu realizacji konkretnych idei lub projektów. Drugim rodzajem OPP popularnym w naszym kraju są fundacje. Fundacji jest ok. 20% wszystkich OPP w Polsce. Zauważalny jest powolny, ale wyraźny trend wzrostowy liczby fundacji wśród wszystkich OPP. Wynikać to może z pewnego mitu/stereotypu, według którego dla przeciętnego podatnika „fundacja” oznacza organizację bardziej wiarygodną i skuteczniejszą. Najmniej popularną formą OPP są tzw. społeczne podmioty wyznaniowe, zakładane przez podmioty wyznaniowe i przez nie prowadzone. W skali kraju takich podmiotów jest niecałe 5% ogółu OPP.

Tabela 2. Organizacje Pożytku Publicznego według rodzaju i zebranych sum z 1% w latach 2010 i 2016

Rok/rodzaj OPP	2016				2010			
	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]
Stowarzyszenia	6010	73,0	200,9	30,4	4856	74,3	138,4	34,6
Fundacje	1831	22,2	426,9	64,7	1324	20,3	236,1	59,0
Spoleczne podmioty wyznaniowe	397	4,8	32,4	4,9	353	5,4	25,7	6,4
Suma	8238	100,0	660,2	100,0	6533	100,0	400,2	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2010, 2016).

Podatnicy najchętniej przekazywali 1% swojego podatku fundacjom (tab. 2). W 2010 roku było to 59% wszystkich wpływów z 1%, a w 2016 roku już 64,7%. Rosnące znaczenie fundacji na rynku 1% może wynikać z wcześniej wspomnianego mitu/stereotypu odnoszącego się do tego rodzaju organizacji oraz z faktu, że fundacje zazwyczaj mają zasięg ogólnokrajowy i w związku z tym mogą trafić ze swoim przekazem do większej grupy podatników. W drugiej kolejności Polacy przekazują swój 1% – stowarzyszeniom. Warto jednak zwrócić uwagę, że z roku na rok udział stowarzyszeń w ogólnej kwocie przekazywanych w ramach mechanizmu 1% maleje (2010 r. – 34,6%; 2016 r. – 30,4%). Wynikać to może ze zbyt małego zasięgu oddziaływania tego typu OPP. Stowarzyszenia działają głównie regionalnie lub lokalnie i rzadko osiągają status organizacji ogólno-

krajowej, a w związku z tym są w stanie dotrzeć do potencjalnie mniejszej grupy podatników niż fundacje. Najmniejsze wpływy ogółem z 1% zanotowały tzw. społeczne podmioty wyznaniowe (niecałe 5% w 2016 roku).

Każda organizacja pozarządowa w Polsce, która chce zostać OPP musi w swoim statucie zapisać cel działania. Tych celów w *Ustawie z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* wyszczególnionych jest kilkadziesiąt, do których m.in. należy: pomoc społeczna, działalność charytatywna, podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, ochrony i promocji zdrowia oraz wiele innych. Na podstawie tak zdefiniowanych kryteriów działania można prześledzić liczbę OPP według poszczególnych ich celów oraz wpływy z 1% na poszczególne zagadnienia. Do celów analizy zjawiska stworzono własną typologię celów statutowych (zgrupowano je w mniejszą liczbę), która obejmuje OPP zajmujące się następującymi dziedzinami życia:

- **sport/turystyka/hobby:** obejmuje głównie organizacje sportowe, sportowe kluby szkolne, organizacje zajmujące się hobby, np. modelarstwem, organizacje powołane w celu rozwoju turystyki konkretnego miejsca lub obszaru;
- **edukacja/nauka/szkolnictwo:** obejmuje OPP zajmujące się wspieraniem rozwoju konkretnych placówek oświatowych, przyznawaniem stypendiów naukowych, sponsorowaniem badań i szkoleń różnego typu;
- **kultura/sztuka:** obejmuje organizacje powołane w celu ratowania zabytków, wspierające rozwój sztuki (głównie plastyki i muzyki), wspierania uzdolnionych osób zajmujących się kulturą lub sztuką;
- **pomoc społeczna:** obejmuje OPP, które za swój główny cel uznały pomoc osobom bezdomnym, w trudnej sytuacji życiowej, finansowej i częściowo zdrowotnej;
- **ochrona zdrowia:** obejmuje organizacje noszące pomoc osobom chorym, ale także OPP wspierające konkretne placówki medyczne;
- **rozwój lokalny:** obejmuje OPP, którym głównym celem jest wspieranie rozwoju miejscowości (głównie wsi), dbanie o ich estetykę, wizerunek i rozwój gospodarczy;
- **ochrona środowiska:** obejmuje organizacje zajmujące się szeroko rozumianą ochroną przyrody, ale także podmioty niosące pomoc zwierzętom (głównie psom i kotom);
- **bezpieczeństwo:** OPP wspierające działalność ochotniczych straży pożarnych, funkcjonowanie lokalnych posterunków policji lub programów edukacyjnych mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa na danym terenie.

Pod względem liczby OPP najwięcej w Polsce jest organizacji, które za swój główny cel uznają zbieranie funduszy na leczenie, rehabilitację i terapię chorych. W 2010 roku organizacji tego typu było 1 687 (25,8% ogółu), a w roku 2016 już 2 182 (26,5%) (tab. 3). OPP działających w dziedzinie ochrony zdrowia było najwięcej, ponieważ na tego typu działanie podatnicy najczęściej przekazują

swoje środki i to nie tylko poprzez mechanizm 1%. Pomoc drugiemu człowiekowi, a szczególnie pomoc człowiekowi choremu w naszej kulturze jest mocno zakorzeniona i rozwinięta. Także OPP zajmujących się pomocą społeczną w Polsce jest bardzo dużo [w 2010 r. – 1 358 (20,8%), a w 2016 r. – 1 690 (20,5%)]. Bardzo często te dwie dziedziny (wspieranie chorych i pomoc społeczna) są ze sobą połączone. Człowiek, który zachoruje w walce o zdrowie traci płynność finansową i wymaga wsparcia, co sprzyja rozwojowi OPP ukierunkowanych na tego typu działania.

Tabela 3. Organizacje Pożytku Publicznego według celu statutowego i zebranych sum z 1% w latach 2010 i 2016

Rok/cel OPP	2016				2010			
	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]
Sport/turystyka/ hobby	1 376	16,7	21,7	3,3	1 111	17,0	9,9	2,5
Edukacja/nauka/ szkolnictwo	1 197	14,5	33,0	5,0	962	14,7	24,5	6,1
Kultura/sztuka	568	6,9	8,8	1,3	460	7,0	3,6	0,9
Pomoc społeczna	1 690	20,5	92,7	14,0	1 358	20,8	66,8	16,7
Ochrona zdrowia	2 182	26,5	461,1	69,8	1 687	25,8	267,4	66,8
Rozwój lokalny	702	8,5	6,8	1,0	589	9,0	4,9	1,2
Ochrona środowiska	279	3,4	30,1	4,6	169	2,6	20,0	5,0
Bezpieczeństwo	244	3,0	6,0	0,9	197	3,0	3,1	0,8
Suma	8 238	100,0	660,2	100,0	6 533	100,0	400,2	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2010, 2016).

Znaczna część OPP w Polsce zajmuje się wspieraniem i organizacją aktywności sportowych, turystycznych lub hobbystycznych podatników [w 2010 r. – 1 111 (17%), a w 2016 r. – 1 376 (16,7%)]. Związane jest to w dużej części ze zmianą modelu trybu życia Polaków oraz coraz bardziej popularniejszymi hasłami zdrowego odżywiania się i prowadzenia aktywnego trybu życia. Także OPP zajmujące się wspieraniem edukacji i nauki są w naszym kraju dość popularne [w 2010 r. – 962 (14,7%), a w 2016 r. – 1 197 (14,5%)]. Warto jednak pamiętać, że są to głównie organizacje powołane na rzecz konkretnej placówki oświatowej (np. szkoły podstawowej), a dochody z 1% przeznaczane są głównie na jej bieżące potrzeby. Wśród mniej popularnych celów statutowych OPP warto zwrócić uwagę na wzrost liczebności i udziału organizacji zajmujących się ochroną środowiska [w 2010 r. – 169 (2,6%), a w 2016 r. – 279 (3,4%)]. Wynika to ze wzrastającej

świadomości Polaków koniecznością dbania o przyrodę oraz z chęci niesienia pomocy naszym braciom mniejszym (znaczna część tych OPP zajmuje się pomaganiem zwierzętom).

O ile liczebność OPP według grup celów statutowych mówi nam w pewnym stopniu o zainteresowaniach założycieli tego typu organizacji pozarządowych, to prześledzenie środków pochodzących z 1% według tego samego kryterium doskonale pokazuje preferencje Polaków jeśli chodzi o poszczególne kierunki wspierania dobroczynności. Najwięcej pieniędzy z 1% otrzymują OPP, które zajmują się ochroną zdrowia [w 2010 r. – 267,4 mln zł (66,7%), a w 2016 r. – 461,1 mln zł (69,8%)]. Warto zwrócić uwagę, że udział OPP zajmujących się ochroną zdrowia w podziale środków z 1% wzrasta z roku na rok. Drugim w kolejności, jeśli chodzi o wysokość środków pozyskiwanych z 1%, stanowią OPP zajmujące się pomocą społeczną [w 2010 r. – 66,8 mln zł (16,7%), a w 2016 r. – 92,7 mln zł (14,0%)]. Spadek udziału tego typu organizacji w pozyskiwaniu środków z mechanizmu 1% może wynikać po części z poprawiającej się sytuacji materialnej Polaków i zmniejszającej się potrzeby wspierania finansowo osób potrzebujących. Na podstawie zamieszczonych danych można stwierdzić, że podatnikom w małym stopniu zależy na wspieraniu OPP zajmujących się kulturą i sztuką, rozwojem lokalnym oraz bezpieczeństwem (wszystkie grupy celów zebrały mniej niż po 1,5% ogółu środków z mechanizmu 1% z podatku za 2016 rok). Prawdopodobnie związane jest to z hierarchią celów Polaków, którzy w pierwszej kolejności wolą wesprzeć drugiego człowieka, a dopiero później stawiać na rozwój swoich zainteresowań.

W stosunku liczebności OPP do sum zebranych z 1% według celu statutowego zauważyć można ciekawe rozbieżności. Otóż organizacje zajmujące się sportem, turystyką, hobby i edukacją, nauką, szkolnictwem, mimo dużej liczebności (po ok. 15% ogółu OPP) zebrały tylko po 3–6% środków z puli 1%. Wydaje się, że jest to związane z ich zasięgiem oddziaływania. Wspomniane organizacje głównie zajmują się wspieraniem społeczeństw lokalnych, toteż ich zasięg oddziaływania jest mały, a co za tym idzie środki jakie mogą pozyskać z 1% niewielkie.

Reasumując, rynek OPP i pozyskiwania pieniędzy na ich działalność w ramach mechanizmu 1%, w Polsce pod wieloma względami można określić jako stabilny. Od kilku lat utrzymuje się liczebność tego rodzaju organizacji pozarządowych, która oscyluje w granicach 8–8,5 tys. Także ogólna suma pozyskiwana przez OPP ma stałą tendencję wzrostową i wynosi ok. 50–60 mln zł w każdym kolejnym roku (obecnie za 2016 r. – 660,2 mln zł). Powoli także stabilizuje się sytuacja, jeśli chodzi o preferencje podatników w Polsce w wyborze rodzaju i celu statutowego organizacji, której chcą przekazać 1%. Coraz większe znaczenie zyskują fundacje o zasięgu ogólnopolskim, które zajmują się niesieniem pomocy chorym i potrzebującym ludziom. Doskonałym tego przykładem jest choćby największa

fundacja w Polsce – Fundacja Dzieciom „Zdążyć z Pomocą”, która w rozliczeniu podatkowym za 2016 rok otrzymała 148,9 mln zł, czyli 22,6% wszystkich wpływów z 1% w kraju.

2.4. Rola i znaczenie jednego procenta na rzecz OPP w małych miastach

W analizie rynku 1% warto zwrócić uwagę także na zagadnienia przestrzenne dyslokacji środków pochodzących z tego mechanizmu podatkowego. Każda OPP ma konkretną nazwę i adres przypisany do swojej siedziby. Dzięki temu można prześledzić relacje przestrzenne omawianych wcześniej wątków. W niniejszym artykule przyjęto, że takim wyznacznikiem relacji przestrzennych będzie typ miejscowości, w której jest zlokalizowana OPP, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji mających swoją siedzibę w małych miastach.

Na podstawie opracowanych danych (tab. 4) można stwierdzić, że najwięcej OPP zlokalizowanych było i jest w dużych miastach (powyżej 100 000 mieszkańców) w Polsce [w 2010 r. – 3 121 (47,8%), a w 2016 r. – 3 846 (46,7%)]. Fakt, że prawie co druga OPP ma swoją siedzibę w dużym mieście wynika z wielkości tych miast i z możliwości poinformowania bezpośrednio o swojej działalności o wiele więcej podatników niż w pozostałych typach miejscowości. Duże znaczenie, pod względem liczebności OPP, mają także miasta średnie (od 20 000 do 100 000 mieszkańców) oraz miejscowości wiejskie, których udział w ogólnej liczebności tego typu organizacji pozarządowych oscyluje w granicach po 18–22%. Najmniej OPP zdecydowało się ulokować na terenie małych miast (do 20 000 mieszkańców) [w 2010 r. – 818 (12,5%), a w 2016 r. – 1 062 (12,9%)]. Związane jest to w dużej mierze z małą liczbą podatników zamieszkujących tego typu miejscowości i zapewne z brakiem wiary OPP w możliwość uzyskania na tego typie terenów większej ilości środków z 1%.

Tabela 4. Organizacje Pożytku Publicznego według typów miejscowości i zebranych sum z 1% w latach 2010 i 2016

Rok/typ miejscowości	2016				2010			
	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]
Miasta duże	3 846	46,7	517,4	78,4	3 121	47,8	312,9	78,2
Miasta średnie	1 839	22,3	57,4	8,7	1 439	22,0	39,6	9,9
Miasta małe	1 062	12,9	20,6	3,1	818	12,5	12,5	3,1
Wsie	1 490	18,1	64,8	9,8	1 154	17,7	35,2	8,8
Suma	8 237	100,0	660,2	100,0	6 532	100,0	400,2	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2010, 2016).

Powyższe słowa w dużej mierze potwierdza struktura środków pozyskiwanych przez OPP według typu miejscowości. Otóż najwięcej pieniędzy z mechanizmu 1% otrzymują OPP zlokalizowane w dużych miastach [w 2010 r. – 312,9 mln zł (78,2%), a w 2016 r. – 518,5 mln zł (78,4%)]. W dużych miastach zlokalizowane są OPP, które mają często zasięg ogólnokrajowy umożliwiający im pozyskanie środków z 1% ze wszystkich typów miejscowości lub obszarów. Ponadto, im większe miasto tym większe prawdopodobieństwo, że podatnik będzie więcej zarabiał i wartość jego podatku będzie wyższa. Warto zwrócić uwagę, że OPP zlokalizowane w miastach średnich oraz na terenach wiejskich zbierają po ok. 9–10% środków z 1%. Najgorsza sytuacja występuje w małych miastach [w 2010 r. – 12,5 mln zł (3,1%), a w 2016 r. – 20,6 (3,1%)].

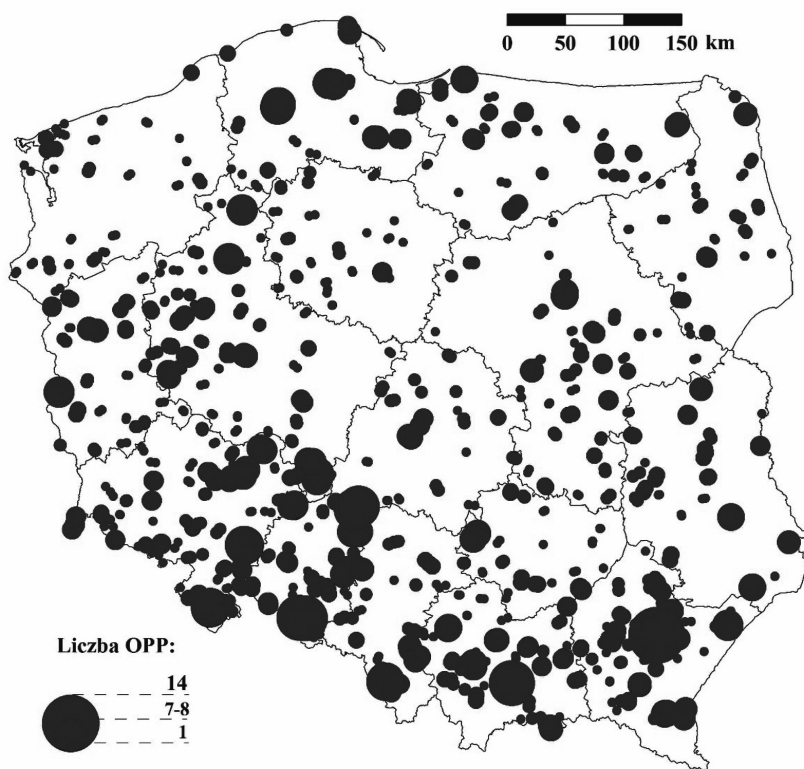
Analizując liczebność i środki z 1% dla OPP według ich rodzaju w małych miastach w Polsce (tab. 5) można zauważyć, że w tego rodzaju miejscowościach o wiele większe znaczenie mają stowarzyszenia. Zarówno pod względem liczebności, jak i sum pozyskanych z 1%, stowarzyszenia w małych miastach charakteryzują się o wiele większym udziałem niż w kraju. W małych miastach stowarzyszeń jest ok. 85% wszystkich OPP, gdy w całym kraju tego rodzaju OPP jest ok. 70–75%. Otrzymują one także o wiele większe środki niż w pozostałych typach miejscowości w kraju. Stowarzyszenia w małych miastach uzyskują ok. 60–70% z 1% wśród wszystkich OPP zlokalizowanych na tego typu terenach, gdy średnia krajowa dla nich wynosi ok. 30–35%. Z czego to wynika? Prawdopodobnie związane jest to ze specyfiką tego typu miejscowości. Stowarzyszenia w małych miastach zazwyczaj zakładają grupy znajomych, którzy mają jeden wspólny cel i chcą go zrealizować we własnym zakresie lub przy niewielkiej pomocy innych. Bardziej zależy im na relacjach wewnątrz grupy niż na zasięgu oddziaływania. Warto jednak zwrócić uwagę, że również w małych miastach zauważalna jest zmiana trendu ogólnopolskiego na rynku 1%. Z każdym rokiem o wiele bardziej liczą się fundacje, a ich udział w tego typu miejscowościach wzrósł w latach 2010–2016 z 21,6% do 34,8%.

Uzupełnieniem informacji o OPP zlokalizowanych w małych miastach w Polsce w 2016 roku jest ich wizualizacja liczebności i rozmieszczenia przestrzennego środków z 1% (ryc. 5 i 6). Zdecydowana większość tego typu organizacji pozarządowych zlokalizowanych jest w małych miastach Polski południowej. Z kolei dyslokacja środków uzyskanych w ramach mechanizmu 1% przez OPP zlokalizowanych w małych miastach nie zależy od ilości OPP w danej miejscowości. Największa pula środków z 1% w 2017 roku trafiła do OPP zlokalizowanych w Złotowie w woj. wielkopolskim oraz do Pucka w woj. pomorskim. W Złotowie zlokalizowane są cztery OPP, które w 2017 roku otrzymały ponad 4,37 mln zł. Tak dobry wynik to miasto zawdzięcza głównie Fundacji „Złotowianka”, która otrzymała 4,24 mln zł, a zajmuje się ona pomocą chorym ludziom. Natomiast w Pucku cztery OPP zebrały 2,38 mln zł, a najwięcej z nich zebrało Puckie Hospicjum p.w. św. Ojca Pio – 2,3 mln zł.

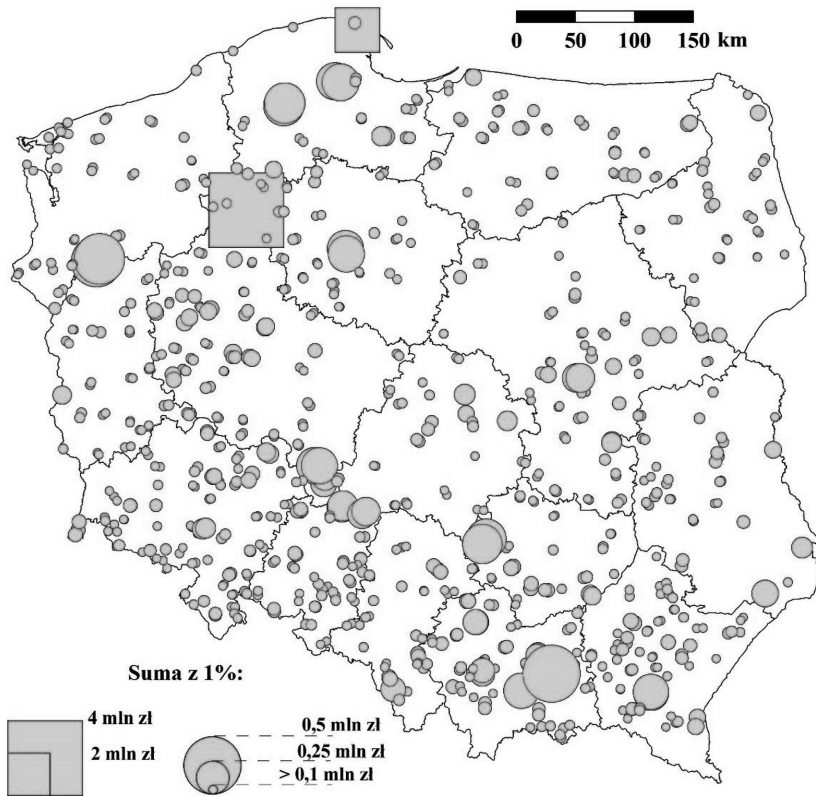
Tabela 5. Organizacje Pożytku Publicznego według rodzaju i zebranych sum z 1% w latach 2010 i 2016

Rok/rodzaj OPP	2016				2010			
	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]
Stowarzyszenia	900	84,7	12,5	61,8	715	87,4	9,2	73,6
Fundacje	126	11,9	7,3	34,8	78	9,5	2,7	21,6
Społeczne podmioty wyznaniowe	36	3,4	0,8	3,4	25	3,1	0,6	4,8
Suma	1062	100,0	20,7	100,0	818	100,0	12,5	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2010, 2016).

Ryc. 5. Lokalizacja OPP w małych miastach w Polsce w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2016).

Ryc. 6. Dyslokacja środków z 1% na rzecz OPP w małych miastach w Polsce w 2016 roku
 Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2016).

Analiza OPP w małych miastach według celów statutowych przynosi ciekawe wnioski (tab. 6). Pod względem liczebności, podobnie jak to miało miejsce w skali całego kraju, największe znaczenie mają OPP zajmujące się ochroną zdrowia. W małych miastach było ich 255 w 2016 roku, co stanowiło 24% ogółu OPP zlokalizowanych w tego typu miejscowościach (średnia krajowa to – 26,5%). Jednakże, drugimi pod względem liczebności OPP według celu w małych miastach nie są już organizacje zajmujące się pomocą społeczną, ale te ukierunkowane na wspieranie działalności sportowej, turystycznej i hobbystycznej (małe miasta 225 – 21,2%; średnia krajowa – 16,7%). Uwagę przykuwa także wyższy niż średnia krajowa udział liczebności OPP mających na celu wspieranie rozwoju lokalnego (12,4% ogółu OPP w 2016 roku w małych miastach; w kraju – 8,5%). Wynika to prawdopodobnie z większej siły więzi społecznych występujących na tego typu terenach, które powodują, że mieszkańcy małych miast chętniej łączą się w grupy pracujące na rzecz poprawy ich jakości życia oraz przestrzeni, w której bytują.

Tabela 6. Organizacje Pożytku Publicznego według celu statutowego i zebranych sum z 1% w małych miastach w latach 2010 i 2016

Rok/cel OPP	2016				2010			
	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]	liczba	udział [%]	suma [mln zł]	udział [%]
Sport/turystyka/ hobby	225	21,2	1,2	5,8	178	21,8	1,1	8,8
Edukacja/nauka/ szkolnictwo	135	12,7	0,9	4,3	99	12,1	0,6	4,8
Kultura/sztuka	68	6,4	0,7	3,4	50	6,1	0,6	4,8
Pomoc społeczna	200	18,8	4,0	19,3	153	18,7	3,6	28,8
Ochrona zdrowia	255	24,0	11,8	57,0	189	23,1	4,8	38,4
Rozwój lokalny	132	12,4	1,3	6,3	114	13,9	1,4	11,2
Ochrona środowiska	18	1,7	0,6	2,9	12	1,5	0,3	2,4
Bezpieczeństwo	29	2,7	0,2	1,0	23	2,8	0,1	0,8
Suma	1 062	100,0	20,7	100,0	818	100,0	12,5	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Informacja...* (2010, 2016).

Trochę inaczej wygląda obraz uzyskiwania środków z 1% według celu statutowego OPP w małych miastach w porównaniu do reszty kraju. Przypomnijmy, że w 2016 roku w całym kraju 69,8% wpływów z 1% przeznaczanych było na ochronę zdrowia, a tymczasem w małych miastach było to 57%. Do OPP zajmujących się pomocą społeczną w małych miastach trafia 19,3% środków z 1% (w kraju – 14%). W małych miastach większe znaczenie i udział w pozyskiwaniu przychylności podatników uzyskują OPP zajmujące się: rozwojem lokalnym (w małych miastach – 6,3% środków w 2016 roku; w kraju – 1%), kulturą i sztuką (w małych miastach – 3,4%, w kraju – 1,3%) oraz sportem, turystyką i hobby (5,8%; 3,8%). Taka struktura dyslokacji środków z 1% wśród OPP w małych miastach jednoznacznie wskazuje na to, że podatnicy którzy w znacznym gronie są mieszkańcami tego typu miejscowości, stawiają na rozwój zainteresowań społeczeństwa lokalnego oraz samego miasta. Może to wynikać z ich świadomości. Żyjąc w małych miejscowościach często o wiele łatwiej jest im zdefiniować konkretne potrzeby i zrzekać się w ramach wspólnych grup interesu mających zrealizować konkretne cele.

Podsumowując, rynek 1% i OPP w małych miastach w Polsce wykazuje cechy charakterystyczne dla tego typu miejscowości. W małych miastach OPP w dużej mierze wspierają szeroko pojmowany rozwój lokalny i ukierunkowane są na bieżące potrzeby społeczeństwa lokalnego. W znacznej mierze wynika to z relacji

społecznych, jakie występują w małych miastach, które oparte są na większych więziach emocjonalnych i wspólnym realizowaniu celów związanych z realizacją inwestycji lokalnych.

2.5. Podsumowanie

Organizacje Pożytku Publicznego w Polsce funkcjonują już od kilkunastu lat. W tym czasie rozwinął się także jeden z mechanizmów wspierania ich działalności, czyli tzw. mechanizm 1%. Spowodowało to wytworzenie się specyficznego rynku, na którym graczami są podatnicy, a OPP starają się zachęcić ich do inwestycji w ich aktywa – przekazania swojego 1%. Początkowo proces ten charakteryzował się dużą dynamiką zmian. Jednakże w ostatnich latach rynek 1% jest coraz bardziej stabilny i zauważalne są ogólnokrajowe trendy. Szczególnie zmiany widoczne są w OPP zlokalizowanych w małych miastach.

W analizowanych latach 2010–2016, OPP w małych miastach było najmniej wśród wszystkich typów miejscowości w Polsce [w 2010 r. – 818 (12,5%), a w 2016 r. – 1062 (12,9%)]. Otrzymały one także najmniejszą sumę wpływów z 1% [w 2010 r. – 12,5 mln zł (3,1%), w 2016 r. – 20,6 mln zł (3,1%)]. OPP w małych miastach bardziej nastawione są na rozwój społeczeństwa lokalnego, rozwiązywaniu ich aktualnych problemów i wspieraniu ich mieszkańców. Świadczy o tym m.in. wyższy udział zebranych sum z 1% w tego typu miejscowościach niż średnia krajowa, a dotyczyło to takich dziedzin, jak: rozwój lokalny, kultura i sztuka oraz sport, turystyka i hobby (w zależności od analizowanego roku był to średnio większy udział o ok. 3–5 punktów procentowych niż przeciętna krajowa).

Przyczyn takiej struktury redystrybucji przestrzennej środków z 1% według typów miejscowości można upatrywać w wielu zjawiskach. Należy wspomnieć, że duże znaczenie ma liczebność mieszkańców (podatników) poszczególnych typów miejscowości oraz ich zamożność. Wydaje się także, że istotną rolę odgrywa zasięg danej OPP. Im jest on większy, tym większe prawdopodobieństwo, że dotrzemy do większej grupy podatników i zostanie nam przekazana większa globalna kwota z 1%. Także rodzaj i cel statutowy OPP ma znaczenie. Fundacje działające na rzecz drugiego człowieka mają o wiele większą szansę dotrzeć do szerszej grupy podatników niż organizacja zajmująca się np. odnową/rozwojem lokalnym konkretnej wsi. Ważne jest też to, że ponad 2/3 środków z 1% trafia na rzecz leczenia, terapii lub rehabilitacji ludzi chorych. W związku z tym można domniemywać, że większość ludzi, którzy zachorują na ciężką chorobę, bez względu na miejsce zamieszkania zdecyduje się szukać pomocy (założyć tzw. subkonto) w znanych OPP, które w większości zlokalizowane są w dużych miastach.

Badanie rynku 1% i OPP umożliwi prześledzenie preferencji Polaków w ich kierunkach działań dobroczynności, która nie jest niczym skrepowana (to komu

przekażemy 1% zależy tylko wyłącznie od nas). Dlatego warto badać tego rodzaju zjawiska, żeby móc wyciągnąć więcej wniosków na temat skłonności i zasad, jakimi kierują się mieszkańcy naszego kraju.

Literatura

- Czterwertyński S., 2016, *Konkurencja na rynku jednego procenta*, „Społeczeństwo i Ekonomia. Society and Economics”, 1(5): 69–84.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2010 rok*, 2011, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–164.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2011 rok*, 2012, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–123.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2012 rok*, 2013, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–223.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2013 rok*, 2014, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–101.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2014 rok*, 2015, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–121.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2015 rok*, 2016, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–153.
- Informacja dotycząca kwot 1% należnego podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanych organizacjom pożytku publicznego z rozliczenia za 2016 rok*, 2017, Ministerstwo Finansów, Departament Podatków Dochodowych, Warszawa: 1–162.
- Kraszewski D., Mojowski K., 2014, *Budżet obywatelski w Polsce*, Fundacja im. Stefana Batorego: 1–28.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz.U., 2016, poz. 239, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie* (Dz.U., 2010, nr 127, poz. 857).

Historia artykułu

Data wpływu: 13 listopada 2017

Data akceptacji: 7 grudnia 2017